

CONTES A LA VORA DEL FOC (IV): ASCÓ

NÚRIA GRAU POYO

Secció de Lingüística i Literatura del CERE

Filòloga, correctora editora

ÀNGELS PÉREZ TARRAGÓ

Secció de Lingüística i Literatura del CERE

Filòloga, professora de llengua catalana i literatura

AINA PUBILL AMBRÓS

Sòcia del CERE. Estudiant de International Business Economics, UPF

RESUM

Aquest article és un recull de contes tradicionals d'Ascó, en el qual es presenta la transcripció de cadascun dels documents etnopoètics recollits i la seua corresponent anàlisi narratològica. Els resultats d'aquesta investigació són, en aquest cas, un total de cinc contes recollits, que hem pogut catalogar segons el sistema internacional de tipus ATU (Uther 2004): 1. "La rabosa i el rabosot"; 2. "Lo llop i els set cabridets"; 3. "El Patufet"; 4. "Pulgarcito"; i 5. "La guixa".

INTRODUCCIÓ

En el número 19 de la *Miscel·lània del CERE* encetàvem aquesta sèrie d'articles dedicats a recuperar una mostra dels contes o les rondalles coneguts a les nostres poblacions, els quals, en aquell cas, eren recollits a Flix. En aquesta ocasió, presentem el treball de transcripció dels contes recollits a Ascó, aprofitant l'avinentsa que la publicació d'aquest article s'escau en el marc de la *Miscel·lània* dedicada a aquesta població. (Podeu veure la definició dels objectius i els conceptes utilitzats en aquest estudi a Grau i Pérez, 2008).

METODOLOGIA

Aquest recull de contes segueix el mètode de la investigació en etnopoètica, a través de l'entrevista, enregistrada magnetofònicament, i la catalogació en les

corresponents fixxes de documents etnopoètics. En aquest cas, els informants van ser Dolors Jornet Batiste, mestressa de casa, de 52 anys d'edat; Jaume Raduà Ribes, pagès i jornaler, de 75 anys d'edat; Carme Serra Serra, mestressa de casa, de 77 anys d'edat, i Carme Ortiz Biarnés, mestressa de casa, de 81 anys d'edat. Tots quatre naturals d'Ascó. L'enregistrament d'aquests textos es va realitzar durant el mes de maig de 2009 i formava part del treball de batxillerat d'Aina Pubill (finalista al I Concurs de Treballs de Recerca organitzat pel CERE). En aquest punt, volem agrair la col·laboració i la predisposició dels informants, sense els quals aquests contes no haurien arribat fins als nostres dies i aquest treball no hauria estat possible, així com el suport de les persones que ens van ajudar a contactar-hi.

La primera part d'aquest treball, doncs, és la transcripció escrita dels textos, tot conservant-ne els trets lingüístics característics propis de les poblacions riberenques. Els criteris que hem seguit a l'hora de transcriure els contes han estat els que recomana Carme Oriol Carazo (2002), professora del Departament de Filologia Catalana de la Universitat Rovira i Virgili, en el seu llibre *Introducció a l'etnopoètica*, que es basen, fonamentalment, en el respecte absolut per les opcions lingüístiques dels informants i en un criteri de tipus ortogràfic, tot mantenint trets fonètics, morfològics i sintàctics que sovint no han estat acceptats en un registre formal de la llengua normativa, així com barbarismes (amb fonètica catalanitzada o no), de manera que només s'eliminen els errors que el mateix informant esmena espontàniament o les falques lingüístiques, que no aporten informació a la narració i en dificultarien la lectura.

En la segona part del treball, hi ha l'anàlisi narratològica del conte. Per fer aquesta anàlisi ens basem en el sistema internacional de tipus ATU (Uther 2004). L'índex internacional, iniciat pel folklorista finès Antti Aarne i publicat per primera vegada el 1910, actualment es troba en la seua quarta edició: *The types of international folktales*, a cura de Hans-Jörg Uther (la segona [1928] i la tercera [1961] havien estat revisades pel folklorista nord-americà Stith Thompson). La nostra referència més propera n'és l'adaptació dins el marc de la rondalla catalana que n'han fet Carme Oriol i Josep M. Pujol (2003 i 2008). Aquest índex permet als folkloristes d'identificar el tipus a què pertany una rondalla concreta i, entre altres coses, en facilita els estudis comparatius.

CONTES D'ASCÓ

1. La rabosa i el rabosot [informant: Jaume Raduà]

La rabosa i el rabosot van agafar un estall d'aulives a la partida dels Vallxiqués.

Lo primer que van fer va ser comprar una gerreta de mel i la van amagar detrás d'una mata i després van començar a plegar aulives, i l'endemà, la rabosa com ere molt tuna li va dir al rabosot, que ere molt sord, que tocaven les campanes de missa i que anave a fer fillols.

Quan va tornar de missa li va preguntar com li havien posat, i la rabosa li va contestar:

—Comenciri, Comenciri.

La rabosa va anar a veure la gerreta de la mel i, al cap de dos dies, la va tornar a visitar i li va dir lo mateix, que l'havien cridat a fer fillols. I quan va tornar la rabosa, el rabosot li va preguntar com li havien posat:

—Mitget, mitget.

Dos dies més tard la van tornar a cridar.

—Compare llop —adreçant-se al rabosot—, me tornen a cridar a fer fillols. I quan va tornar li va preguntar com li havien posat:

—Culet, Culet.

I quan van acabar l'estall de les aulives, tots cansats de tant treballar, se van agitar a fer migdiada, i la rabosa, com ere molt tuna, va anar a la gerreta de la mel, que ja estave buida, i en la poteta va agafar la poqueta que quedave i li va untar lo melic al rabosot.

En desperta's de la migdiada, quan van anar a buscar la gerreta de la mel, ja no n'hi havie.

—Compare llop, vostè s'ha minjat la mel —va acusar al rabosot.

—Això no pot ser! —li va dir.

—Miri, si encara se n'hi veu al melic.

La rabosa havie pujat a l'esquena del rabosot. I la rabosa, artera, artera, farta va i cavallera!

2. Lo llop i els set cabridets [informant: Dolors Jornet]

La mama cabra vivie a una caseta en los seus set cabridets i un dia tenie que anar a comprar i els hi diu:

—Fills meus, no obriu la porta a ningú i teniu cuidado que volte el llop i és molt dolent, té la veu molt ronca i les pessunyes negres.

Quan la mare va marxar, los cabridets van tancar molt bé la porta, però al cap d'un ratet algú truque a la porta i els hi diu:

—Obriu pronte, que sóc la vostra mare.

I el cabrit més gran li conteste:

—Tu no ets la nostra mare, que ella té la veu més fineta!

I li diu:

—Marxa! —al llop.

Lo llop va marxar i se'n va anar a comprar unes pastilles per a que li fessen la veu més fineta, i torne a casa dels cabridets i els hi diu:

—Obriu, fills meus, que sóc la vostra mare!

Lo més petit, que ere molt astuto:

—Ensenya-mos la poteta per davall la porta!

Lo llop los hi ensenye i al veure la pota tota negra li conteste:

—Marxa, que la nostra mare té la poteta blanca i tu ets lo llop!

Marxe el llop i se'n va anar a una panaderia, i compre farina i s'enfarine els peus. Torne a casa dels cabridets i en veu molt fineta:

—Obriu, fills meus, que sóc la vostra mare!

—Ensenya-mos la poteta —van dir los cabridets.

Los hi ensenye i eren tan blanques com les de sa mare, i se'l van creure, van obrir la porteta i quin susto van tindre quan van veure que ere el llop!

Lo llop se'ls va menjar a tots menos al petit, que es va amagar dins d'un rellogge. Quan va arribar sa mare, los cridave i el més petitet diu:

—Mama, estic aquí que el llop s'ha menjat a tots los meus germans!

La mare tota plorant agafe al seu fillet petit i se'n van anar a buscar el llop. I se'l trobe tocant del riu, dormint el llop, allí tot afamat ell que estave, tip d'haver-se menjat als cabridets.

La mare li obre la panxa en un ganivet i van sortir tots los cabridets vius de la panxa!

Tots van agafar pedres i li van omplir la panxa de pedres i la mare li va cosir. I quan lo llop se va despertar tenie molta set i se'n va anar al riu a beure, però del pes de les pedres va caure al riu i es va aufegar! *Colorín colorado, ¡este cuento se ha acabado!*

3. El Patufet [informant: Dolors Jornet]

El Patufet ere un nen molt petitet; per això a sa mare li feie por que anés sol pel carrer, perquè no el xafessin.

Un dia sa mare feie el dinar i li feie falta safrà, i el Patufet, que ere molt eixerit, li diu:

—Mare, ja hi aniré jo!

Però sa mare no ho volie per por, però al final tant va insistir que sa mare li va dir:

—Vale, però vés en conte!

Li va donar un cèntim i va marxar, però ere tan petitet que no el veie ningú. Ell cridave que no el xafessin, però la gent no el veien, i al final se va quedar al tronc d'un arbre i va pensar:

—Ja ho sé, cantaré ben fort una cançó i així se'n donaran conte que passo i no em xafaran!

I tot seguit va començar a cantar:

—Patim patam patum, homes i dones del cap dret, patim patam patum, no trepitgeu al Patufet!

Total que això va funcionar i la gent mirave a terra, i ell anave cantant fins que va arribar a la botiga, i ell cridave que volie un cèntim de safrà, però el botiguer no el veie i al final li va dir:

—Estic aquí, que sóc Patufet!

I el senyor de seguit va veure la moneda, perquè estave detrás de la moneda ell i no es veie, i allí estave Patufet.

Li va posar en una paperina el safrà i li va dir que anés en conte i ràpid cap a casa “si no ta mare patirà”. I anant cap a casa va tornar a cantar la cançó perquè així el veien.

Bueno, quan va arribar a casa sa mare li preguntave que com li havie anat, i ell li explicave que molt bé.

—I ara me deixaràs portar-li el dinar al pare —li die a sa mare el Patufet, que treballave al camp (el pare).

I sa mare li diu que no, que és molt lluny i que té por.

Patufet li explique que cante una cançó i així la gent lo sent i miren cap a terra.

Al final sa mare diu que sí, però a mitat del camí se va posar a ploure, i Patufet va pensar:

—Ara se mullarà lo dinar del pare...

I ell què va fer? Se va amagar dins d'una col i, esperant que passés la pluja, Patufet se va quedar adormit en aquell camp de cols.

Estave tan adormidet que ja feie rato que havie parat la pluja i ell no se n'havie donat conte. Son pare, en vista que no li portaven lo dinar va agafar i se'n va anar cap a casa, i la mare quan veu entrar a son pare per la porta li diu:

—Què hi fas tu aquí? Que no t'ha portat lo dinar, Patufet?

—Pos si no l'hai vist, a Patufet; per això hai vingut!

La mare tota espantada preguntave:

—On podrà estar Patufet? I en la pluja que ha caigut?

Mentrestant, Patufet dormia tot feliç entremig de les fulles de col. Entretant, per allí se va apropar un bou molt afamat i va començar a menjar cols. Quina mala pata que a una d'aquelles que va menjar estave Patufet.

Mentrestant sons pares l'anaven buscant tots preocupats, però Patufet ja se n'havie adonat que estave a la panxa del bou.

Los pares anaven cridant:

—Patufet, a on ets?

Vàries vegades, i una d'elles lo Patufet los va sentir i els hi va contestar:

—Pare, mare, sóc a la panxa del bou, que no hi neve ni hi plou!

Los pares l'anaven cridant i ell anave responent, fins que els pares se'n van adonar que a la terra hi havie un bou ajagut, i van veure que la veu sortie d'allí. Lo pare va despertar el bou i li va donar més cols i, quan l'animal ja no podie més, lo bou se va tirar un pet i va sortir Patufet, tot content de veure els seus pares! *Y, colorín colorado, jete cuento se ha terminado!*

4. Pulgarcito [informant: Carme Ortiz]

Eren set germans i eren fills d'uns pares que eren llenyadors, i els pares els feien anar cada dia al bosc a buscar llenya.

Pulgarcito, que ere el més petit, ere molt picardiós i anave pel camí que tenien que tornar tirant pedretes blanques, pedretes blanques, i així cada vegada que anaven podien tornar cap a casa, perquè anaven recollint les pedretes.

I sons pares, pos, d'això minjaven, dels quartos que tocaven de la llenya, perquè la venien i, després, una de les vegades, Pulgarcito no se'n va recordar d'agafar les pedretes i, com que portaven l'esmorzar, va tirar molletes de pa, molletes de pa pel camí i va resultar que els moixons se les van minjar.

Va ser l'hora de tornar i no van puguer tornar a casa i venga a voltar, a voltar per tornar a casa i no podien, i després van veure un llum molt lluny i van anar cap a aquell llum, i aquell llum ere la casa de l'ogro, i l'ogro los va dir entrar i tenie set filles, l'ogro, i diu:

—Ai, quan me'ls minjaré!

I els va agitar a dormir. I dormien les seues filles i ells, i les seues filles dormien en un gorro, i ell, Pulgarcito, va anar a poc a poc i els hi va traure els gorros, i els hi va posar a sons germans.

L'ogro, l'endemà al dematí, va anar i se va minjar a les filles en ves de n'ells, perquè com que no va trobar los gorros se va confondre, i així se va acabar, que gràcies a la picardia de Pulgarcito, ell i els seus germans se van salvar.

5. La guixa [informant: Carme Serra]

Ere un xiquet molt tremendo molt tremendo, i jugant se trobe una guixa, i com que volie jugar, pos, la guixa li feie nosa. Truque en una casa:

—Tia!

I en aquella casa li contesten:

—Qui hi ha aquí baix?

—Sóc jo, que me dixo una guixa.

—Bueno...

I es va dir la guixa allí a l'escala.

Torne a marxar, torne a jugar, i a quan torne a buscar la guixa, en aquella casa tenien una gallina i se la va minjar la gallina.

—Tia, pos jo vui la gallina!

—Sí, fill, mira, per una guixa te donaré la gallina... Sí, ves si et donaré ara la gallina... La gallina no te la dono.

—Jo vui la gallina, jo vui la gallina...

—Que no et dono la gallina!

—Jo vui la gallina!

—Ti, corromput, la gallina!

I marxe més content, aquell xiquet.

Se torne a aturar en una altra casa a jugar, en una altra plaça a jugar, i li diu a una altra dona, a una altra casa truque i diu:

—Qui hi ha aquí baix?

—Jo, tia, me voleu guardar esta gallina?

—Ah, bueno...

I li guarden la gallina.

Se'n va cap a jugar, en aquella casa tenien un tocino, se solte el tocino i es menge la gallina i va a buscar la gallina, i que volie el tocino.

—Jo no te'l dono, el tocino, per una gallina...

—Que jo vui lo tocino, jo vui lo tocino...

—No te'l dono.

—Jo vui lo tocino...!

—Ti, corromput, lo tocino!

I li donen lo tocino i marxe més content... I se'n va a una altra casa perquè ell volie jugar; se'n va a una altra casa i diu:

—Tia!

I aquella dona li conteste:

—Qui hi ha aquí baix?

—Sóc jo, que aquí baix us dixo un tocino.

—Bueno, pues dixa un tocino.

I continue jugant este xiquet, i jugant jugant quan se va fer l'hora se'n va anar cap allà a trucar, però en aquella casa tenien una vaca, i es va soltar la vaca i es va minjar el tocino...

I diu:

—Jo vui la vaca, jo vui la vaca!

—La vaca no te la donaré; ves sí, per un tocino, te donaré la vaca...

—Jo vui la vaca, jo vui la vaca!

Tantes vegades li va dir, diu:

—Ti, corromput, la vaca!

I va marxar més content.

I es torne a aturar a una altra casa i diu:

—Tia, aquí baix us dixo esta vaca!

I en aquella casa tinien una nena malalta que volie minjar fetge de vaca... Què va fer aquella dona? Va matar la vaca i li va donar el fetge.

Diu:

—Ai! Jo vui la xiqueta!

—La xiqueta no te la donaré!

—Jo vui la nena, jo vui la nena...

—La nena no te la puc donar...

—Jo vui la nena, jo vui la nena...

Tantes vegades li va dir... diu:

—Ti, corromput, la nena!

I va marxar més content, saltant i ballant: de una guixa una gallina, de una gallina un tocino, de un tocino una vaca, de una vaca una nena... Amén, Jesús!

ANÀLISI NARRATOLÒGICA

Sens dubte, si analitzem els dos primers contes, hem de dir que pertanyen al gènere de les rondalles d'animals i, de fet, en algun cas, en són exemples paradigmàtics. Narratològicament, tenen una estructura senzilla, que presenta una interacció entre personatges animals: la rabosa que pren el rol del murri i el rabosot que n'esdevé la víctima o els cabridets que acaben deslliurant-se del llop. És l'estructura típica de la facècia, que conté sempre un toc d'enginy per part d'algun dels personatges, que consisteix a fer veure la realitat a l'altre d'una manera que no és i, sovint, aprofitar-se'n o sortir-se amb la seua.

Si mirem de classificar específicament l'argument de cada conte, veiem que el primer, "La rabosa i el rabosot", és el tipus ATU 15 ("La guineu, el llop i la gerreta de mel", *The Theft of Food by Playing Godfather*), amb un afegit final que correspon al tipus ATU 4 ("La guineu cavalca sobre el llop", *Sick Animal Carries the Healthy One*): "La rabosa, artera, artera, farta va i cavallera!" El segon conte, "Lo llop i els set cabridets", correspon al tipus ATU 123 ("El llop i les cabretes", *The Wolf and the Kids*). Sobretot de la primera rondalla, n'hem trobat diverses versions a la comarca i diferents contes en què els protagonistes són igualment el llop i la rabosa. També, en un territori culturalment proper com és la Franja (*Bllat Colrat!*: 1997), hi trobem documentada una variant semblant de la fórmula que es va repetint per mostrar l'enginy de la rabosa: "Em criden a ser padrineta" (equivalent al nostre "cridar a fer fillols"); així com una variant del segon conte amb el títol de "La cabra i els set cabrits". Finalment, cal dir que en aquests contes hi destaca sempre la mateixa moralina, que es podria resumir en aquestes paraules: "Val més enginy que força".

El tercer i el quart conte pertanyen al conegut gènere de les rondalles meravelloses. Aquestes són històries típiques de les rondalles pròpiament dites dins el rondallari català, àmpliament esteses i que destaquen algun fet sobrenatural o alguna capacitat extraordinària en els personatges. Si n'analitzem la classificació corresponent, el tercer, "El Patufet", pertany al tipus ATU 700 ("En Patufet", *Thumbling*), i el quart, "Pulgarcito", al tipus ATU 327B ("Els fills del gegant", *The Brothers and the Ogre*). El tercer conte també el trobem documentat a les comarques del Matarranya i l'Alta Ribagorça respectivament, amb els noms de "Lo quènto del garbancet" (*Lo Molinar*: 1995) i "Lo Patufet" (*Bllat Colrat!*: 1997).

El darrer conte, “La guixa”, forma part del gènere de les rondalles formulístiques, és a dir, dels relats populars i senzills amb solucions sovint repetitives. S’inclou clarament en el tipus ATU 2034C (AT 2037A*) (“Sèries de canvis avantatjosos”, *Lending and Repaying: Progressively Worse (Better) Bargain*).

BIBLIOGRAFIA

AARNE, Antti; THOMPSON, Stith (1961): *The types of the folktale*. Suomalainen Tiedekatemia, Hèlsinki. [AT]

GRAU, Núria; PÉREZ, Àngels (2008): “Contes a la vora del foc (I): Flix”. *Miscel·lània del CERE* 19: 221-228.

ORIOL, Carme (2002): *Introducció a l’etnopoètica. Teoria i formes del folklore en la cultura catalana*. Cossetània Edicions, Valls.

ORIOL, Carme; PUJOL, Josep M. (2003): *Índex tipològic de la rondalla catalana*. Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana, Barcelona.

ORIOL, Carme; PUJOL, Josep M. (2008): *Index of catalan folktales*. Academia Scientiarum Fennica, Hèlsinki.

QUINTANA, Artur, ed. (1995): *Lo Molinar. Literatura popular catalana del Matarranya i Mequinensa*. Instituto de Estudios Turolenses / Associació Cultural del Matarranya / Carrutxa, Calaceit, vol. I, p. 119-120.

QUINTANA, Artur, ed. (1997): *Bllat Colrat! Literatura popular catalana del Baix Cinca, la Llitera i la Ribagorça*. Instituto de Estudios Altoaragoneses / Institut d’Estudis del Baix Cinca / Institut d’Estudis Ilerdencs / Diputació General d’Aragó, Calaceit, vol. I, p. 65-66 i 82.

UTHER, Hans-Jörg (2004): *The types of international folktales. A classification and bibliography. Based on the system of Antti Aarne and Stith Thompson*. Academia Scientiarum Fennica, Hèlsinki. 3 vols. [ATU]